

DOI 10.4467/12332135KRA.22.017.16857

Działalność edukacyjno-popularyzacyjna nowosądeckiego Oddziału Archiwum Narodowego w Krakowie. Sprawozdanie za 2021 i trzy kwartały 2022 r.

Rok 2020 zostanie zapamiętany jako czas pandemicznego zamknięcia i ograniczeń z tym związanych, które wszystkie działania edukacyjno-popularyzacyjne przeniosły w świat wirtualnej rzeczywistości. W latach kolejnych, korzystając z czasu okresowej swobody od pandemicznych ograniczeń, pracownicy Oddziału powrócili do aktywności związanej z realizacją strategii Archiwów Państwowych na polu edukacyjnym i popularyzacyjnym¹ w tradycyjnej formie, nie zaniedbując jednak przestrzeni wirtualnej i świata mediów społecznościowych.

Rada Miasta Nowego Sącza ogłosiła rok 2021 Rokiem Bolesława Barbackiego, ze względu na 130. rocznicę urodzin i jednocześnie 80. śmierci tego wybitnego polskiego portrecyisty i społecznika, który całe swoje życie zawodowe i artystyczne związał z Nowym Sączem. W obchody jubileuszu włączyło się także sądeckie Archiwum. W lipcu, w ramach V Ogólnopolskiej Konferencji Archiwistów i Historyków „Educare necesse est... Rzeczpospolita małych Ojczyzn” Agnieszka Filipek wygłosiła referat pt. „»Tak malować nie chcę i nie będę«. Sądecki malarze w świetle źródeł archiwalnych z zasobu ANK Oddział w Nowym Sączu – historia nie tylko regionalna”. W referacie kilka uwag poświęciła źródłom biograficznym dotyczącym malarza, inaugurując tym samym udział Archiwum w obchodach jubileuszu artysty. We wrześniu odbyła się, we współpracy z Fundacją Euros – Wiatr ze Wschodu oraz Sądecką Biblioteką Publiczną im. Józefa Szujskiego w Nowym Sączu, gra miejska pt. „Na tropie Bolesława Barbackiego”, w którą zaangażowali się pracownicy Oddziału (A. Filipek, Agnieszka Jeleń, Kamil Marszałek). Uczestnicy gry podążali sądeckimi śladami B. Barbackiego, poznając jego biografię, twórczość artystyczną oraz miejsca z nim związane w przestrzeni miejskiej. Ostatnim punktem zabawy była siedziba Archiwum, gdzie czekało zadanie końcowe – w księdze urodzeń należało odnaleźć wpis dotyczący urodzenia B. Barbackiego i na karcie gry uzupełnić jego drugie imię oraz imię matki. Po odgadnięciu hasła głównego następował czas stop, co oznaczało zakończenie gry. W ewaluacji gracze bardzo dobrze ocenili zadanie przygotowane w Archiwum, mimo że dla wszystkich było to pierwsze zetknięcie z instytucją Archiwów Państwowych i materiałami archiwalnymi. Pracownicy Oddziału instruowali, w jaki sposób należy z nich korzystać, zachowując zasady bezpieczeństwa w odniesieniu do własnego zdrowia, jak i stanu zachowania akt. Jeszcze we wrześniu odbyły się trzy pokazy materiałów archiwal-

¹ Cel operacyjny 1.3 Archiwa w edukacji. Edukacja w Archiwach. Nowoczesny model edukacji archiwalnej, [w:] Strategia rozwoju Archiwów Państwowych na lata 2021–2030, https://www.archiwa.gov.pl/wp-content/uploads/2022/02/Strategia_rozwoju_AP_2021-2030.pdf (odczyt: 12.08.2022).

nych związanych z osobą artysty dla klas ósmych Szkoły Podstawowej nr 20 w Nowym Sączu. Archiwum stało się jednym z punktów spaceru śladami B. Barbackiego, zorganizowanego przez pedagogów ww. placówki z okazji jubileuszu². Duże wrażenie na uczniach zrobił protokół ekshumacji ciała malarza, który zginął zamordowany przez Niemców w masowej egzekucji w Biegonicach (dzisiaj jest to dzielnica Nowego Sącza). W ramach obchodów jubileuszowych A. Filipek przygotowała sześć postów z wykorzystaniem materiałów archiwalnych w cyklu pt. *12 portretów Bolesława Barbackiego*, ukazujących się kolejno raz w miesiącu na funpage Fundacji Euros – Wiatr ze Wschodu³.

Pracownicy Oddziału współpracowali także na polu edukacyjnym z innymi instytucjami kultury. Przygotowano prezentację (Sylwester Rękas) z materiałów archiwalnych, która stanowiła tło spotkania z dr. Dawidem Golikiem, promującego jego książkę pt. *Partyzanci „Lamparta”* (wydawnictwo Instytutu Pamięci Narodowej). Wydarzenie, zorganizowane przez Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką w Nowym Sączu, odbyło się w ramach projektu „Działo się – historie sądeckie”.

W szereg działań popularyzacyjnych wpisuje się także współpraca z Sądecką Biblioteką Publiczną im. Józefa Szujskiego w Nowym Sączu przy organizacji spotkania autorskiego z Cezarym Łazarewiczem pt. „Koronkowa robota. Sprawa Rity Gorgonowej”. Prowadząca spotkanie A. Filipek poruszyła sądecki wątek historii związany z pochodzeniem Henryka Zaremby, jednego z *dramatis personae* reportażu.

Oddział jest także partnerem projektu prowadzonego przez sądecką Fundację Nomina Rosae pt. „Wojenny Nowy Sącz”. W ramach przedsięwzięcia pracownicy Oddziału przygotowali artykuły naukowe, które będą zamieszczone na jego stronie internetowej. Przekazano także nieodpłatnie kopie materiałów archiwalnych dotyczących okupacyjnych dziejów miasta. A. Filipek wzięła udział, jako ekspert, przy realizacji filmu o losach Jadwigi Wolskiej, nagrywanego w ramach tego projektu.

W ramach współpracy z Muzeum Okręgowym w Nowym Sączu wyszukano i przekazano nieodpłatnie reprografie materiałów archiwalnych z zasobu Oddziału, które znalazły się na wystawie pt. „Bicepsy Sądeckizny” oraz w towarzyszącym wystawie katalogu (K. Marszałek, S. Rękas).

W grudniu S. Rękas wystąpił z referatem pt. „Związki Piłsudskiego z Nowym Sączem i Limanową” na konferencji zatytułowanej „Nowy Sącz nas przyjął nadzwyczaj serdecznie. Józef Piłsudski – powrót do Nowego Sącza”, zorganizowanej w Nowym Sączu pod patronatem Marszałka Województwa Małopolskiego. Odbyła się ona w siedzibie Zespołu Szkół Akademickich im. Bolesława Chrobrego w Nowym Sączu.

W ramach popularyzowania historii regionalnej oraz wiedzy o archiwach pracownicy Oddziału kontynuowali współpracę z Fundacją Sądecką – S. Rękas jako jeden z redaktorów oraz autor tekstów do kwartalnika „Sądeczanin HISTORIA” i miesięcznika „Sądeczanin”,

² Dominika Piszczyk, Karolina Mirończuk, Patrycja Zielińska, Anna Jasińska, *Z Barbackim przez Sącz – Szkoła Podstawowa nr 20 na historycznym szlaku*, <https://m.sadeczanin.info/kultura-edukacja-religia/z-barbackim-przez-sacz-szkola-podstawowa-nr-20-na-historycznym-szlaku> (odczyt: 12.08.2022).

³ <https://www.facebook.com/fundacjaeuros>.

a także A. Filipek jako autorka tekstów do pierwszego z wydawnictw⁴. Ponadto S. Rękas udzielił wywiadu portalowi sądeczanin.info na temat rozpoczynającej się inwestycji – budowy siedziby Oddziału. Jest także jednym z współredaktorów publikacji pt. *Elementarz historyczny sądeczanina* (wydanie Nowy Sącz 2021)⁵.

W związku z toczącą się inwestycją budowlaną S. Rękas przygotował prezentację zdjęć z przebiegu prac oraz wpis z filmem promującym inwestycję na stronie Archiwum Narodowego w Krakowie.

A. Filipek opracowała także czternaście, cyklicznie ukazujących się przez cały rok, postów promujących historię Galicji oraz materiały archiwalne z zasobu Oddziału, które prezentowane były na funpage Po Galicji (Towarzystwo Polsko-Austriackie Oddział w Nowym Sączu)⁶. W wydawnictwie pokonferencyjnym ukazał się ponadto artykuł A. Filipek pt. *Wydawnictwa w służbie popularyzacji – przegląd subiektywny*⁷.

Trzy kwartały roku 2022 upłynęły pod znakiem współpracy ze Stowarzyszeniem Sądec-ki Sztetl, które podjęło szereg działań związanych z 80. Rocznicą Akcji Reinhardt i przeprowadzoną w jej ramach likwidacją gett na terenie Nowego Sącza oraz Sądeczczyzny. W związku z tym 13 stycznia i 3 marca przeprowadzono lekcje archiwalne (A. Filipek) dotyczące postaci Emanuela Ringelbluma oraz materiałów archiwalnych związanych z nim oraz z jego rodziną, przechowywanych w zasobie Oddziału. E. Ringelblum – historyk Zagłady i twórca archiwum warszawskiego getta – w latach 1916–1920 mieszkał wraz z rodziną w Nowym Sączu i tutaj zdawał maturę w I Państwowym Gimnazjum im. Jana Długosza. Marcową lekcję wzbogacono o zwiedzanie magazynów archiwalnych (K. Marszałek). Na zakończenie obchodów, 28 sierpnia 2022 r., odbyło się uroczyste otwarcie miejsca pamięci. Symboliczny kwiat w czasie uroczystości, w imieniu Oddziału, złożyła A. Filipek.

⁴ Sylwester Rękas, *Szkoła Gospodyń Wiejskich w Podegrodziu i jej znaczenie dla zmian kulturowych wsi sądeckiej*, „Sądeczanin HISTORIA” 2021, nr 1 s. 70–79; Agnieszka Filipek, *Pracownicy na narodowej niwie*, „Sądeczanin HISTORIA” 2021, nr 1, s. 33–35; Sylwester Rękas, *Kazimierz Golachowski (1886–1975)*, „Sądeczanin HISTORIA” 2021, nr 2, s. 49–55; idem, *Maksymilian Marszałkiewicz z Brzezia herbu Zador – przedsiębiorca, samorządowiec i filantrop*, „Sądeczanin HISTORIA” 2021, nr 3, s. 43–50; Agnieszka Filipek, *Spółka rodzinna – dzieje nawojowskiej hamerni*, „Sądeczanin HISTORIA” 2021, nr 3, s. 30–36; Sylwester Rękas, *Karnawał Solidarności” na Sądeczczyźnie 1980–1981*, „Sądeczanin HISTORIA” 2021, nr 4, s. 30–38; *To co robiłem uważałem za słuszne – wywiad z Andrzejem Szkaradkiem*, oprac. Sylwester Rękas, „Sądeczanin HISTORIA” 2021, nr 4, s. 62–64; *Wywiad z Tadeuszem Jungiem*, oprac. Sylwester Rękas, Artur Franczak, „Sądeczanin HISTORIA” 2021, nr 4, s. 65–69; *Wywiad z Henrykiem Najduchem*, oprac. Sylwester Rękas, „Sądeczanin HISTORIA” 2021, nr 4, s. 80–81; *Wywiad z Krzysztofem Michalikiem*, oprac. idem, „Sądeczanin HISTORIA” 2021, nr 4, s. 84–87; *Skąd się wziął ten komitet i kto go wybrał? – protokół z zebrania KZ Solidarności SKR Stara Wieś*, oprac. idem, „Sądeczanin HISTORIA” 2021, nr 4, s. 93–98.

⁵ *Elementarz historyczny sądeczanina*, red. Sylwester Rękas, Jakub Bulzak, Łukasz Półtomski, Sławomir Wróblewski, Nowy Sącz 2021.

⁶ <https://www.facebook.com/PoGalicji>.

⁷ Agnieszka Filipek, *Wydawnictwa w służbie popularyzacji – przegląd subiektywny*, [w:] *Wydawnictwa archiwów a edukacja. Rzecz o działalności wydawniczej archiwów w kontekście działań edukacyjnych i popularyzatorskich*, red. Hubert Mazur, Agnieszka Rosa, Warszawa 2020, s. 129–138.

Również w marcu sądeckie Archiwum miało zaszczyt współorganizować wizytę studijną studentów historii zrzeszonych w Sekcji Antropologii Historycznej Koła Historyków Uniwersytetu Jagiellońskiego. W ramach studenckiego projektu „Granice spotkań” 4 marca A. Filipek przeprowadziła lekcję archiwalną pt. „Wielokulturowa Sądeczczyzna”, którą poprzedziło zwiedzanie magazynów archiwalnych i krótka rozmowa na temat działalności i zadań statutowych Oddziału (A. Jeleń). W godzinach popołudniowych, w ramach projektu, odbyła się także w kaplicy Parafii Ewangelicko-Augsburskiej Przemienienia Pańskiego w Nowym Sączu dyskusja z historykami (J. Bulzak, A. Franczak, Ł. Połomski, M. Fornagiel, M. Bubik), w której wziął udział kierownik Oddziału – S. Rękas.

W ramach projektu „Działo się – sądeckie historie”, realizowanego przez Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką w Nowym Sączu, spotkanie z dr. Maciejem Korkuciem poświęcone publikacji pt. *Prof. dr hab. Marian Mordarski – kadrowy bandyta z przeszłości* uświetniła prezentacja kopii materiałów archiwalnych dotyczących ww. tematu, z zasobu Oddziału (11 marca – wybór i opracowanie: K. Marszałek, S. Rękas). We współpracy z ww. Biblioteką 4 kwietnia A. Filipek wygłosiła wykład pt. „Spotkania z genealogią” podczas spotkania z uczniami II Liceum Ogólnokształcącego im. Marii Konopnickiej w Nowym Sączu, zainicjowanego przez Iwonę Mularczyk, zastępcę dyrektora ww. placówki. Wzięli w nim również udział: prof. W. Krawczuk, dyrektor Archiwum Narodowego w Krakowie oraz S. Rękas, kierownik Oddziału.

31 maja A. Filipek przeprowadziła lekcję archiwalną dotyczącą funkcji afiszów i plakatów dla klasy o profilu dziennikarskim Zespołu Szkół nr 3 im. Bolesława Barbackiego w Nowym Sączu, prezentując przykładowe dokumenty z zasobu Oddziału (wybór – K. Marszałek, A. Filipek).

18 czerwca w siedzibie Oddziału rozegrano kolejną grę miejską pt. „Wspomnień czar... Podróż z Ritterami w epokę Galicji”. Grę zorganizowano we współpracy z Fundacją Euros – Wiatr ze Wschodu, a jej celem była popularyzacja życia codziennego epoki Galicji oraz dziejów nowosądeckiego rodu Ritterów. Na miejscu uczestnicy gry rejestrowali się i wykonywali pierwsze zadanie – uzupełnienie drzewa genealogicznego rodu na podstawie kopii dokumentów genealogicznych schowanych w drewnianej kasetce na etażerze z epoki. Zadanie archiwalne zostało bardzo dobrze ocenione przez uczestników zabawy. W grę byli zaangażowani pracownicy: A. Filipek, A. Jeleń, S. Rękas.

21 sierpnia A. Filipek wzięła udział w obchodach 81. Rocznicy zbrodni biegonickiej, składając, w imieniu Oddziału, symboliczny kwiat w miejscu masowej egzekucji.

Po wakacyjnej przerwie wrzesień upłynął pod znakiem intensywnej pracy edukacyjno-popularyzacyjnej. 7 września A. Filipek wzięła udział, jako ekspert, w jednym z paneli wydarzenia towarzyszącego VIII Powszechnemu Zjazdowi Archiwistów Polskich w Łodzi – warsztatach pt. „Mówić, żeby nas słuchali – czyli o tym jak popularyzować, by odnieść sukces”.

A. Filipek wystąpiła także na VI Ogólnopolskiej Konferencji Archiwistów i Historyków „Educare necesse est... my wśród obcych, obcy wśród nas od średniowiecza do końca XX w.” z referatem pt. „Trudne relacje – rzecz o osadnikach józefińskich na Sądeczczyźnie, w świetle materiałów archiwalnych z zasobu Archiwum Narodowego w Krakowie Oddział w Nowym Sączu” (21 września).

W dniach 27–28 września pracownicy Oddziału (A. Filipek, S. Rękas) wzięli udział w imprezach towarzyszących zakończeniu i promocji projektu „Wojenny Nowy Sącz”, realizowanego przez Fundację Nomina Rosae – Ogród Kultury Dawnej w Nowym Sączu we współpracy m.in. z Archiwum Narodowym w Krakowie. A. Filipek razem z A. Żalińską (Fundacja Euros – Wiatr ze Wschodu) poprowadziły spacer jedną z tras studyjnych poświęconą kobietom w czasie wojny (27 września). A. Filipek i S. Rękas uczestniczyli także w rozmowie z historykami i twórcami filmów po premierze Tryptyku Wojennego opowiadającego o losach trzech bohaterek – Jadwigi Wolskiej, Berty Korenman i Heleny Ślepiak z d. Barbackiej.

Kontynuowano współpracę z Fundacją Sądecką – S. Rękas jako jeden z redaktorów oraz autor tekstów do kwartalnika „Sądeczanin HISTORIA” oraz A. Filipek jako autorka tekstów⁸. Autorzy ci wzięli także udział w szeroko zakrojonej akcji promocyjnej kwartalnika poświęconego Żydom, który był częścią ww. obchodów upamiętniających okrągły jubileusz likwidacji gett na ziemi sądeckiej, promując jednocześnie na spotkaniach instytucję Archiwów Państwowych.

Agnieszka Filipek
Archiwum Narodowe w Krakowie

⁸ Sylwester Rękas, *Izby Porodowe w Polsce Ludowej – nowe podejście i stare nawyki. Perspektywa regionalna*, „Sądeczanin HISTORIA” 2022, nr 1, s. 89–98; Agnieszka Filipek, *Bezpieczeństwo i komfort chorych – sądecki szpital do 1945 r.*, „Sądeczanin HISTORIA” 2022, nr 1, s. 61–67; Sylwester Rękas, *Żydowskie Łącko, żydowska śliwowica*, „Sądeczanin HISTORIA” 2022, nr 2, s. 57–62; idem, *Kto sieje wiatr, zbiera burze. Pogromy żydowskie na Sądecczyźnie w 1898 r.*, „Sądeczanin HISTORIA” 2022, nr 2, s. 69–73; Agnieszka Filipek, *Twarze krynickich Żydów*, „Sądeczanin HISTORIA” 2022, nr 2, s. 49–53.